

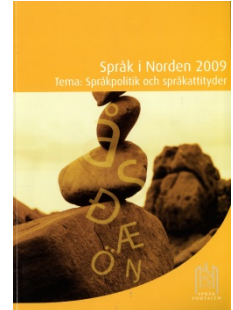
Sprog i Norden

Titel: Språkdeklarationens mål och Importordsprojektets resultat

Forfatter: Pirkko Nuolijärvi

Kilde: Sprog i Norden, 2009, s. 37-44

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Forfatterne og Netværket for sprognævnene i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Språkdeklarationens mål och Importordsprojektets resultat

Pirkko Nuolijärvi

I artikeln diskuteras resultaten från projektet Moderna importord i språken i Norden (Importordsprojektet) i ljuset av den nordiska språkdeklarationen och dess mål. Importordsprojektet har visat att språket och attityderna till språket är en flerdimensionell företeelse som kräver många olika metoder och infallsvinklar. Det är viktigt att forskarna gör de språkliga begreppen och den språkliga förändringens karaktär tillgängliga för alla språkbrukare. Detta hör till språkforskarens samhälleliga uppgifter.

I den här artikeln diskuterar jag det nordiska Importordsprojektets resultat i ljuset av den nordiska språkdeklarationen och dess mål. Som utgångspunkt citerar jag Deborah Cameron:

[...] language is not an organism or a passive reflection, but a social institution, deeply implicated in culture, in society, in political relations at every level. What sociolinguistics needs is a concept of language in which this point is placed at the centre rather than on the margins. (Cameron 1997, 66).

Denna utgångspunkt har enligt min uppfattning varit viktig för projektet *Moderna importord i språken i Norden*, senare i texten *Importordsprojektet* (<http://moderne-importord.info/>). Språket finns samtidigt som vi skapar det hela tiden (jfr Sandøy & Östman 2004). Det innebär att också attityder till språket är ett levande element i språkbeteendet som påverkar vilka val vi gör och hur vi förhåller oss till olika varianter.

I språksociologiska och sociolingvistiska undersökningar kan man inte hitta några enkla förklaringar till talarnas val, utan den språkliga världen är komplicerad och påverkad av många olika strömningar i samhället. Det är fråga om en och samma människas varierande attityder och varierande språkbruk men också om olika gruppers språkbeteende. Det är också fråga om vilka ramar ett samhälle

erbjuder individer och grupper. Vilka är till exempel de utomspråkliga villkor som styr våra språkliga val och vårt språkliga beteende?

De nordiska länderna har länge samarbetat inom språkvård, språkforskning och språkpolitik. I Importordsprojektet har dessa tre områden hört nära samman. Den statliga språkpolitiken ger de yttre ramarna för varje lands språkvård. Språkvården lyfter å ena sidan fram forskningsbehov och ger å andra sidan råd enligt den information forskningen har givit. Alla kan ha nytta av varandra.

De individer som inom attitydundersökningen har svarat på frågor har åsikter som speglar det språkliga klimatet både i omgivningen och i hela landet. Åsikterna kan påverkas av historiska betoningar om språkets status, av positiva och negativa uppfattningar om språklig purism, av skolundervisningen och slutligen av egna språkliga erfarenheter.

Den nordiska språkdeklarationen

De nordiska undervisnings- eller kulturministrarna skrev år 2006 under en språkdeklaration som introducerar språkpolitiska principer i Norden (<http://www.norden.org>).

Utgångspunkten är att alla nordbor har rätt

- att tillägna sig ett samhällsbärande språk i tal och skrift, så att de kan delta i samhällslivet
- att tillägna sig förståelse av och kunskaper i ett skandinaviskt språk och förståelse av de övriga skandinaviska språken, så att de kan ta del i den nordiska språkgemenskapen
- att tillägna sig språk med internationell räckvidd så att de kan delta i utvecklingen av det internationella samfundet
- att bevara och utveckla sitt modersmål och sitt nationella minoritetsspråk.

Språkdeklarationen har ställt upp fem mål som är väsentliga i den gemensamma nordiska språkpolitiken. Dessa mål gäller både majoritetsspråk och minoritetsspråk i ett område, både de språk som man lär sig senare i livet eller utanför hemmet och de språk som man tillägnar sig från första början.

Målet är att alla nordbor

- ska kunna läsa och skriva det eller de språk som fungerar som samhällsbärande i det område där de bor
- ska kunna kommunicera med varandra, i första hand på ett skandinaviskt språk
- ska ha grundläggande kunskaper om språkliga rättigheter i Norden och om språksituationen i Norden

- ska ha mycket goda kunskaper i minst ett språk med internationell räckvidd och goda kunskaper i ytterligare ett främmande språk
- ska ha allmänna kunskaper om vad språket är och hur det fungerar.

Språkdeklarationen lyfter fram fyra centrala frågor att arbeta med: språkförståelse och språkkunskap; parallellspråkighet mellan engelska och Nordens språk samt mellan språken i Norden; mångspråkighet och flerspråkighet samt Norden som språklig föregångsregion.

För att ett samhälle ska kunna bli parallellspråkigt måste individerna ha sådana språkkunskaper att de kan analysera hur man lever på sitt eget språk och andra språk. Vi nordbor är i praktiken flerspråkiga, även om det officiella språkklimatet i samhället kan vara mycket enspråkigt.

I det följande granskar jag närmare språkdeklarationens två sista mål. I ljuset av vissa valda resultat från Importordsprojektet vill jag diskutera de här målen enligt vilka alla nordbor ska ha mycket goda kunskaper i minst ett språk med internationell räckvidd och goda kunskaper i ytterligare ett främmande språk och därtill allmänna kunskaper om vad språket är och hur det fungerar. Dessa mål är viktiga att uppfylla för att vi ska kunna ha någon uppfattning om det språkliga livet och språkets förändring i vår omgivning. Jag vill betona framför allt det sista målet.

Importordsprojektet

Det var uttryckligen lånord, det vill säga så kallade importord, och attityder till sådana ord som var kärnpunkten i projektet Moderna importord i språken i Norden. Projektet bestod av åtta delundersökningar:

- A: Omfång av engelska ord och uttryck i tidningstext
- B1: Anpassning av engelska ord och uttryck i skrift
- B2: Anpassning av engelska ord och uttryck i tal
- C: Ersättningsord i skrift
- D: Normeringshistorik
- E1: Opinionsundersökning
- E2: Djupintervjuer och gruppsamtal
- E3: Reaktionstest (masktest)

Det är omöjligt att i en kort artikel detaljerat diskutera alla de resultat projektet har lett till. Det har varit fråga om många olika metoder och material från alla länder och Färöarna. Projektet har haft olika infallsvinklar på korpus (A, B1, B2 och C),

status (E1, E2 och E3) samt status och korpus (D). Forskarna har undersökt både själva språket och attityder till språket. I en delundersökning (D) var språknormeringens och språkvårdens historia föremålet för intresset. (Se <http://moderne-importord.info/publikasjoner>.)

I det följande tar jag fram endast några resultat och diskuterar dem för att reflektera över vad forskarna borde undersöka i framtiden för att i det nordiska sammanhanget visa vad språket är och hur det fungerar. Jag koncentrerar mig på omfånget av engelska ord och uttryck i tidningstext, ersättningsord kontra importord samt engelskpositivitet, som har undersökts med många metoder i Importordsprojektet.

Engelska ord i tidningar

Importord i tidningar (A) var en viktig del av projektet (Selback & Sandøy 2007). I analysen av tidningstexter ville forskarna få fram om det finns stora skillnader mellan olika länder och geografiska områden i texter som är riktade till allmänheten. Huvudresultaten var att det finns flera lånord i reklamtexter än i redigerade texter i Nordens tidningar, vilket antagligen också kunde förväntas. De nordiska länderna och områdena uppvisar inte samma resultat, utan de isländska, finska och färöiska tidningarna har färre lånord och utgör därmed en grupp, medan de finlandssvenska, danska, sverigesvenska och norska tidningarna har flera lånord och utgör en annan grupp. Det är kanske dock oväntat att norskan har tagit in mest importord, det vill säga norskan är i detta avseende minst puristisk.

I resultaten finns sådant som stämmer med våra intuitiva hypoteser och sådant som inte gör det. Språkvården har varit stark i alla de nordiska länderna, men när det gäller lånord har den kanske tidigare varit mest påtaglig på Island och Färöarna samt i Finland. I dessa länder och områden har man tidigare dragit gränser mellan administrationsspråken svenskan eller danskan och folkets språk, isländskan, finskan och färöiskan och skyddat sitt eget språk mot dessa. Vissa drag av den här attityden finns säkert kvar. Det är dock diskutabelt om finskans struktur inverkar på hur lätt finskan tar in nya angloamerikanska lånord. Finskans avvikande struktur har kanske inte så stor betydelse som man tror.¹ Förändringen har i varje fall varit tydlig: under den senaste tiden har finskan tagit in flera engelska lånord än tidigare. Denna utveckling är naturlig, eftersom de flesta finländare, i likhet med andra nordbor, kommer i kontakt med engelskan i arbetet och under sin utbildning. Attityden till skriftspråket och språksituationen har utan vidare

---

¹ Jag tackar Helge Sandøy för goda synpunkter på strukturens roll i språkets förändring.

förändrats på det sättet att det nu är lättare och naturligare att använda lånord än tidigare.

För att få mera information om lånordens andel och användningen av dem vore det bra att i framtiden koncentrera sig på vissa centrala domäner, till exempel hur det tekniska språket eller IT-språket fungerar, inte bara i skrift utan också i tal i olika situationer. Vi vet att engelskans del i vardagen är stor inom många domäner, men hur nya ord tas i bruk och hur språkbrukarna använder dem vet vi faktiskt ganska litet om. För att klargöra lånordens vägar in i språket krävs det både kvantitativa och kvalitativa analyser.

Importord och ersättningsord

Ersättningsord används mycket i isländskan och i finskan som har en gammal tradition att systematiskt skapa nya egna ord i stället för lånord. En tolkning av projektets resultat har varit att ju mindre det allmänna intresset för språkvård är, desto flera importord accepteras i språket (Kvaran 2007). Man kan anta att Islands och Finlands historia återspeglas i de nutida språkattityderna och i ordval i praktiken, och i så fall kan den förklaringen till resultaten godkännas. Men man kan också kritisera förklaringen. Det allmänna intresset för språkvård har alltid varit stort överallt i de nordiska länderna, och länderna är faktiskt kanske inte så olika ur denna synvinkel (se artiklarna om språkvårdens historia i de nordiska länderna i Sandøy & Östman 2004).

Det är ett faktum att isländskan och finskan under olika tider har kämpat för sitt språk och under sin kamp intensivt skapat ord för olika ändamål. Men det har å andra sidan också den norska språkgemenskapen gjort under sin historia. När alla nordbor nuförtiden i allmänhet har ganska goda kunskaper i engelska är det antagligen mycket lätt att ta till engelska ord i vardagen. Men på samma gång kan man se en annan utvecklingslinje i språket som har varit väsentlig i till exempel den finska omgivningen: språkbrukarna använder både lånord och ersättningsord, kanske som synonymer men oftast i olika genrer och i olika situationer. Vi kan anta att språkbrukaren vet hur språket fungerar och vilka ord som passar bra i ett visst sammanhang men inte i ett annat. Ersättningsord kan alltså ha en annan funktion än importord, men det är också vanligt att språkbrukarna använder ett eget ord parallellt med ett motsvarande ersättningsord utan att göra någon skillnad mellan dem. Så småningom kan importordet försvinna och det är endast ersättningsordet som används. Dessa exempel hittar man i alla nordiska språk, men kanske mest i isländskan och finskan. Lika ofta kan importordet relativt snabbt anpassa sig till språket och bli ett vanligt ord både i skrift och i tal.

Engelskpositivitet

Engelskpositivitet har inom Importordsprojektet undersökts med olika metoder och sålunda ur olika synvinklar. Opinionsundersökningen, som klargör de medvetna attityderna, visade att de färöiska och isländska informanterna var minst positiva och de danska informanterna mest positiva. (Kristiansen & Vikør 2006.)

I masktestet, där forskarna undersökte omedvetna attityder till engelska, var i stället de norska och finlandssvenska informanterna mest positiva till engelska, medan de danska visade sig vara mest negativa (Kristiansen 2006).

En annan motsättning visar resultaten i norsk omgivning i de nämnda två testtyperna på. Enligt resultaten från attitydundersökningen är norska män mera engelskpositiva än kvinnor, medan norska kvinnor enligt masktestet är mera engelskpositiva än män. Vem står då på den ena sidan och vem på den andra, vem är för engelskan och vem är mot engelskan? Och är det i allmänhet möjligt att ha bara en åsikt om den här mångsidiga företeelsen?

Engelskpositiviteten kan alltså komma fram på olika sätt i olika sammanhang. Vi kan fundera på varför vi i våra samhällen kan få så "motsatta" resultat, om de i själva verket alls är motsatta. Vi kan också fundera på hurdan språkhistoria eller vilka erfarenheter informanterna har som bakgrund för sina svar. Skillnaderna mellan medvetna och omedvetna attityder, det vill säga engelskpositivitet och de rena språkliga val som inte visar att engelskan accepteras utan vidare i vardagliga situationer är kanske inte motsatta. Båda visar på den komplicerade situation som råder i det språksamfund som vi lever i. En och samma person kan ha olika mönster i sitt beteende när det gäller språkbruk, och alla är lika sanna.

Språkforskarens uppgifter utgående från språkdeklarationen

De nordiska länderna liknar varandra, men det finns också tydliga skillnader. Det är självklart att en undersökning ger upphov till nya frågeställningar. De sista målen i språkdeklarationen innebär två viktiga begrepp: kunskap och parallellspråkighet. Om man har goda kunskaper i olika språk kan man också analysera vad som är naturligt till exempel då man använder lånord. Man kan också stå ut med variationen på många språkliga nivåer om man är medveten om att språket är ett varierande fenomen och att det förändrar sig. Om man har tagit till sig begreppet parallellspråkighet accepterar man lättare språkets variation och förändring.

Att veta vad språket är och hur det fungerar innebär många attraktiva uppgifter för våra språkgemenskaper. Det finns en viss oro för engelskans inverkan på våra språk i Norden. Importorden har dock aldrig varit något riktigt hot mot våra språk. I våra språk har man lånat in en stor mängd ord från många olika språk,

och ändå är våra språk fortfarande självständiga och levande. En av de viktigaste uppgifterna för språkforskarna i de moderna samhällena är antagligen att uppmuntra språkbrukarna att se språkets variation som en tillgång som underlättar val och därtill minskar rädsla för olika företeelser i språket.

I skolan och i andra sammanhang borde man betona sådant som förstärker den språkliga medvetenheten och föra diskussioner om språkets viktiga roll i livet. Skolan kunde betona hur viktigt det är

- att ha livliga kontakter mellan olika språkgrupper
- att lära sig olika språk
- att vara medveten om skillnader mellan olika språk
- att fundera på vad det är som är ”eget” i ett språk och hur importdelen ser ut
- att fundera på hur orden anpassar sig och hur purism fungerar i olika situationer
- att fundera på hur språk används i olika situationer och för olika ändamål
- att se importord som en resurs och diskurspotential.

De uppgifter som språkforskarna kan ta itu med för att hjälpa språkbrukarna att förstå vad språket är och hur det fungerar är många. Exempel på dessa är:

- att analysera attityder till språkvården och själva språket
- att analysera domäner mera detaljerat och noggrant
- att göra språket synligt med olika metoder och data.

Importordsprojektet har för sin del visat att språket och attityderna till språket är en flerdimensionell företeelse. Att analysera språket kräver många metoder och synvinklar. Detta arbete kräver också att språkforskarna så långt som möjligt gör de språkliga begreppen och den språkliga förändringens karaktär tillgängliga för alla. Detta arbete bidrar på samma gång till både status- och korpusplaneringen i de nordiska samhällena. Allt detta hör till språkforskarens samhällliga uppgifter. När vi analyserar både själva kommunikationen och den symboliska sidan av språket kan vi för vår del förstärka språkdeklarationens mål i våra samhällen. Detta arbete är varierande och pågår ständigt.

Litteratur

- Cameron, Deborah 1997. Demythologizing Sociolinguistics. I: Coupland, Nikolas & Adam Jaworski, *Sociolinguistics. A Reader and Coursebook*. Macmillan, London. S. 55–67.
- Guðrún Kvaran (red.) 2007. *Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse af sprogene i Norden*. Moderne importord i språka i Norden VI. Novus, Oslo.
- Kristiansen, Tore (red.) 2006. *Nordiske sprogholdninger. En masketest*. Moderne importord i språka i Norden V. Novus, Oslo.
- Kristiansen, Tore & Vikør, Lars S. (red.) 2006. *Nordiske språkbaldningar. Ei meiningsmåling*. Moderne importord i språka i Norden IV. Novus, Oslo.
- Kvaran, Guðrún se Guðrún Kvaran
- Sandøy, Helge & Östman, Jan-Ola (red.) 2004. *"Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord*. Moderne importord i språka i Norden II. Novus, Oslo.
- Selback, Bente & Sandøy, Helge (red.) 2007. *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. Moderne importord i språka i Norden III. Novus, Oslo.

Summary

The article discusses the results of the project Modern loanwords in the languages of the Nordic countries (MIN) with regards to the Declaration on a Nordic Language Policy (2006) and its aims. The MIN project has shown that language and attitudes towards language are a multidimensional phenomenon which calls for many different methods and approaches. It is important that researchers ensure that concepts and terminology relating to language, as well as the characteristics of language change, become accessible to language users. In fact, this is one of the language scholar's tasks in society.